

Тетерюк Марія Павлівна

старший викладач
Національний університет "Києво-Могилянська академія"

Інтернет-медіа та моральна паніка щодо сексуальних та гендерних прав в Україні в 2013-2015 рр.

Актуальність. Сексуальні та гендерні права все частіше стають об'єктами моральних панік в різних регіонах світу, зокрема і в Східній Європі [7; 10]. Як і всі моральні паніки, сплески занепокоєння щодо сексуальних та гендерних прав мають негативні суспільні наслідки: створюють та підсилюють нерівність в правах і можливостях громадян, примітивізують публічні дискусії, ускладнюють роботу демократичних інституцій [5; 9].

В Україні періодично посилюються моральні занепокоєння щодо гендеру та сексуальності, пов'язані зі збільшенням публічної видимості різноманітності сексуальних та гендерних ідентичностей та впровадження міжнародних стандартів прав людини, складовою яких є сексуальна та гендерна рівність. Один із епізодів моральної паніки навколо сексуальних та гендерних прав в Україні відбувся в 2013-2015 роках під час обговорення реформи антидискримінаційного законодавства, яка була однією з вимог для запровадження безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом. Публічна дискусія щодо законодавчої заборони дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ), яка була складовою реформи, мала п'ять визначальних ознак моральної паніки, виділених Е. Гудом та Н. Бен-Йегудою [8, 37-43]. По-перше, для неї був характерний підвищений рівень занепокоєння щодо поведінки певної групи, – ЛГБТ людей. По-друге, висловлювалося посилене негативне ставлення до цієї групи, що сприймалася як загроза суспільству (правам гетеросексуальних людей, біологічному та соціальному відтворенню нації). По-третє, в публічному полі був артикульований певний рівень суспільної згоди щодо реальності цієї загрози. Моральна кампанія проти сексуальної рівності, організована релігійними та проросійськими організаціями, була представлена в політичному та медійному дискурсах як позиція "занепокоєного суспільства", що на тлі високого

загального рівня гомонегативності в українському суспільстві, виявилось переконливим для уряду та парламенту [11]. По-четверте, негативна публічна реакція була непропорційною суспільним наслідкам гендерної та сексуальної рівності. "Моральні ентрепренери" [6] висловлювали занепокоєння можливістю встановлення "диктатури" малочисельною дискримінованою соціальною групою, та ігнорували інші причини приписуваного цій групі негативного впливу на суспільство (наприклад, покладали на ЛГБТ людей відповідальність за демографічну кризу). По-п'яте, дискусію характеризувала непостійність. Паніка щодо антидискримінаційної реформи тривала близько десяти місяців в 2013 році, періодично згасаючи і знову посилюючись у зв'язку з обговоренням реформи у парламенті. В 2015 році публічна дискусія тривала лише кілька тижнів. Цього разу моральним ентрепренерам не вдалося радикалізувати її до рівня моральної паніки [11].

Провідна роль в поширенні моральних панік належить медіа [5–9]. Медіа можуть як підсилювати, так і послаблювати моральні паніки за допомогою ряду інструментів, серед яких основними є формування порядку денного соціально проблемних подій, навколо яких далі розгортається моральна паніка; транслювання первинних визначень соціальних проблем, зроблених політичними та соціальними акторами; та продукування власних (вторинних) визначень [6]. Зокрема, медіа можуть надавати платформу для висловлювання акторам, які ширять моральну паніку, а можуть і навпаки сприяти послабленню моральною паніки, переважно відтворюючи дискурс тих акторів, які спростовують твердження моральних ентрепренерів.

Хоча моральний дискурс щодо гендерних та сексуальних прав в Україні був об'єктом низки досліджень [1; 3; 4], зокрема з використанням теоретичної рамки моральної паніки [3], ці дослідження зосереджувалися на аналізі висловлювань та взаємодії політичних еліт та груп інтересу і не розглядали роботу медіа. Дослідження медіа-контенту дозволить краще зрозуміти механізми функціонування сексуальних та гендерних панік в українському суспільстві та розробити ефективніші способи протистояти їм з боку суспільно відповідальних медіа-професіоналів, громадянського суспільства та уряду.

Мета статті – розглянути використання політичних та суспільних акторів у якості джерел повідомлень у висвітленні дискусії щодо антидискримінаційної реформи популярними новинними інтернет-медіа як механізм формування сексуальної паніки в Україні в 2013–2015 роках. Гіпотезою даного

дослідження є те, що розгортання моральної паніки щодо сексуальних та гендерних прав під час першого раунду дискусії щодо антидискримінаційної реформи (2013-2014) та її відсутність під час другого раунду обговорення в 2015 році були спричинені тенденційним цитуванням джерел в медіа: в першому раунді – на користь ініціаторів моральної кампанії проти реформи, в другому раунді – на користь прибічників реформи. Серед основних завдань дослідження: визначити частоту використання соціальних та політичних акторів як джерел в медіа повідомленнях щодо анти-дискримінаційної реформи, типи джерел, їхню позицію щодо реформи, наявність в дискурсі джерел маркерів моральної паніки, баланс джерел в публікаціях (позитивний, негативний чи нейтральний щодо реформи).

Джерела дослідження. Матеріалом для дослідження став корпус із 460 текстів, що містили згадки про антидискримінаційну реформу, опублікованих у п'яти найпопулярніших новинних інтернет-медіа (за винятком рубрики "Блоги") під час публічної дискусії щодо реформи (лютий, 2013 – травень, 2015; жовтень – грудень, 2015), проаналізований за допомогою методу кількісного та якісного контент-аналізу [2].

Найпопулярніші онлайн медіа були визначені відповідно до рейтингів охоплення аудиторії станом на 2013 рік: "Українська правда", "Segodnia.ua", "Tsn.ua", "Obzrevatel.com", "Liga.net". Пошук текстів здійснювався через пошукові системи "Google" та "Yandex" за 25-ма ключовими словами (що включали номери законопроектів із змінами до антидискримінаційного законодавства, "ЛГБТ", "дискримінація" та похідні) російською і українською мовами. Використання актора як джерела у медіаповідомленні було операціоналізовано як виділену лапками цитату щодо заборони дискримінації за ознакою СОГІ в Україні. Всього було ідентифіковано 391 цитату.

Результати. Дослідження показало, що під час першого раунду обговорення антидискримінаційної реформи (2013-2014), одне інтернет-видання ("Segodnia.ua") частіше поширювало твердження опонентів реформи, зокрема представників про-російських та релігійних організацій, які були ініціаторами моральної кампанії проти реформи. Два інтернет-видання ("Українська правда", "Liga.net") навпаки частіше поширювали твердження прихильників реформи і майже не цитували агентів моральної паніки. Два інтернет-видання ("Obzrevatel.com", "Tsn.ua") поширювали твердження прихильників та противників реформи (включно з агентами моральної паніки) з приблизно однаковою частотою. Під час другого раунду обговорення

ня реформи (2015) всі аналізовані інтернет-видання частіше поширювали твердження прибічників реформи, аніж твердження противників. Жодне медіа не надало слова агентам моральної паніки. На основі лише аналізу медіа-контенту неможливо пояснити причини відмінностей у використанні джерел під час висвітлення антидискримінаційної реформи між інтернет-виданнями та між першим і другим етапами протистояння. Причинами цих відмінностей могли бути редакційна позиція щодо зовнішньої політики, яка в свою чергу імовірно залежала від власника видання, новинні цінності та зміни в складі коаліцій прибічників та противників реформи.

Висновки. Результати дослідження підтверджують початкову гіпотезу, що тенденційний вибір джерел у медійному висвітленні антидискримінаційної реформи міг бути однією з причин провалу реформи в 2013 році та її успіху в 2015. Моральна кампанія проти сексуальної та гендерної рівності, ініційована релігійними та проросійськими акторами в 2013 році отримала публічну видимість, зокрема завдяки новинним інтернет-медіа. В 2015 році політичні актори, які використовували моральний дискурс щодо реформи, були відсутні в публічному обговоренні реформи в інтернет-медіа, що могло стати однією з причин її успіху. Результати дослідження можуть бути практично використані в професійній освіті журналістів для пояснення суспільної відповідальності медіа у висвітленні гендерних та сексуальних політик, а також в адвокаційній діяльності активістів громадянського суспільства для розробки стратегій роботи з громадськістю та медіа.

Список використаних джерел:

1. Гриценко Г. Лінзи гендеру для українських праворадикалів: причини, прояви, наслідки // Гендер, релігія і націоналізм в Україні / за ред. Г. Ярманової. Київ: Heinrich Böll Stiftung Warsaw, 2012. С. 95–123.
2. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу. Моделі та практики / Н. Костенко, В. Іванов. К.: Центр вільної преси, 2003. 200 с.
3. Пагуліч Л. «На захист дітей України»: наступ на сексуальні права у дискурсі релігійних правих та законодавчих ініціативах // Гендер, релігія і націоналізм в Україні / за ред. Г. Ярманової. Київ: Heinrich Böll Stiftung Warsaw, 2012. С. 59–93.

4. Чермалих Н. Феміністичний аналіз політичної амальгами між радикальними і поміркованими націоналістами та релігійними правими: консервативний консенсус довкола гендерних та міноритарних проблематик сучасної України // Гендер, релігія і націоналізм в Україні / за ред. Г. Ярманової. Київ: Heinrich Böll Stiftung Warsaw, 2012. 13–58 с.
5. Chas C. Moral panics and the media / ed. by C. Chas. Buckingham, Philadelphia: Open University Press, 2003. 224 с.
6. Cohen S. Folk devils and moral panics / S. Cohen. London, New York: Routledge, 2011. 279 p.
7. Demos V., Segal M.T. Gender panic, gender policy / ed. by V. Demos, M.T. Segal. Emerald Group Publishing, 2017. 363 с.
8. Goode E., Ben-Yehuda N. Moral Panics: The Social Construction of Deviance / E. Goode, N. Ben-Yehuda. Oxford, UK ; Cambridge, USA : Wiley-Blackwell, 1994. 280 с.
9. Hall S. Policing the crisis: mugging, the state, and law and order / S. Hall, Holmes & Meier, 1978. 448 с.
10. Herdt G.H. Moral panics, sex panics: fear and the fight over sexual rights / G.H. Herdt, NYU Press, 2009. 306 с.
11. Teteriuk M. Gay Rights and Europeanization Processes in Eastern Europe: the Case of Bill 2342 "On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Concerning the Prevention and Combating of Discrimination in Ukraine" // Emecon. 2015. N 1. URL: <http://www.emecon.eu/current-issue/1-2015/maria-teteriuk/> (дата звернення: 31.03.2019).
12. Teteriuk M. Political discourse on sexual rights related to sexual orientation and gender identity in Ukrainian mainstream online news media before and after Euromaidan, PhD diss. (mass com.), Mohyla School of Journalism, National University of Kyiv-Mohyla Academy ; Department of Audiovisual Communication and Advertising, Autonomous University of Barcelona, forthcoming.